

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ТА ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART AND ARTISTIC CULTURE

УДК [37.014(477)(043)]

Ульянова В.С.,

докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Гранкіна І.С.,

студентка 3 курсу факультету фізичного виховання та мистецтв Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва та художньої культури. На основі аналізу науково-методичної літератури у статті обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури, проаналізовані нові підходи для успішного здійснення ним педагогічної діяльності. Зазначається також, що підготовка вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики, здатного вільно й активно мислити, моделювати освітньо-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання, є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах.

Ключові слова: професійна компетентність, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, майбутній вчитель, структура, музичне мистецтво, художня культура.

На основе анализа научно-методической литературы в статье обоснована структура будущего учителя музыкального

искусства и художественной культуры; проанализированы личностные качества, необходимые для успешного осуществления им педагогической деятельности. Отмечается также, что учитель музыкального искусства, этики, эстетики должен активно мыслить, моделировать учебно-воспитательный процесс, внедрять новые идеи, технологии обучения, которые сейчас очень актуальны в современных социально-экономических условиях.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущий учитель, структура, готовность до инновационной педагогической деятельности, музыкальное искусство, художественная культура.

Based on the analysis of scientific and methodical literature in the article the structure of professional competence of future teachers of musical art and artistic culture; we analyze the personal qualities necessary for the successful implementation of their educational activities.

Key words: professional competence, future teacher, personal qualities, the art of music, art and culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна музично-педагогічна освіта покликана створювати нові, якісні підходи до професійного зростання майбутніх учителів художньої культури та вчителів музичного мистецтва, етики й естетики. Насамперед це стосується розвитку розумово-творчої активності особистості у сфері національної освіти: вдосконалення форм і методів викладання навчальних предметів, орієнтація на «знаннєцентризм», абсолютизацію розумового потенціалу пізнавальної активності, творчої самореалізації та інтелектуального самовдосконалення на засадах гуманізму. Підготовка майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики, спрямована на розвиток у студентів професійно-інтелектуального, творчого потенціалу, вироблення вмінь щодо практичного використання здобутих знань, на нашу думку, є однією з важливих та актуальних проблем сучасної національної освіти. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики, здатного вільно й активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї та технології навчання і виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах. По-перше, професійно компетентний учитель позитивно впливає на формування творчих дітей у процесі навчально-

виховної роботи; по-друге, зможе добитися кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Дослідженням проблеми компетентностей і компетенцій присвячені роботи вітчизняних учених і дослідників В. Байденко, Г. Єльнікової, Э. Зеєра, І. Зимної, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Мільруда, Є. Пассова, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрікова та ін. і зарубіжних Л. Бахмана, Ч. Вельде, Б. Оскарссона, Д. Равена, Д. Хаймса, В. Хутмахера та ін. [1–6].

Але у сучасній психолого-педагогічній літературі не визначено особливості професійної компетентності саме вчителя музичного мистецтва та художньої культури. Крім того, серед авторів відсутній єдиний погляд на визначення особистісних якостей вчителя музичного мистецтва, необхідних для його успішної професійної діяльності.

Мета статті – проаналізувати особистісні якості вчителя музичного мистецтва та художньої культури в структурі його професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Поняття компетентності тісно пов'язане з поняттям «компетенція». Визначення поняття «компетенція» включає два загальні аспекти: 1) коло питань і 2) знання й досвід у тій або іншій сфері.

До поняття компетентності включається, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень

уміння й досвід практичного використання знань [3; 5; 6].

На думку А. Хуторського, ключовим компонентом компетенції є уміння. Компетентність – це рівень умінь особистості, що відображає ступінь відповідності певній компетенції та дозволяє діяти конструктивно в соціальних умовах, які змінюються [6, с. 21].

О. Журавльов, Н. Тализіна, Р. Шакуров, О. Щербаків та ін. дотримуються аналогічної думки і вважають, що терміном «компетенція» слід характеризувати те різноманіття знань, умінь, особистісних якостей, властивостей тощо, яким повинна володіти людина відповідно до свого місця в соціальній і професійній дійсності, тобто компетенції можуть бути описані в термінах знань, умінь, навичок, досвіду, здібностей тощо [5]. Термін «компетентність» указує на відповідність реального і необхідного в особистості фахівця, на ступінь привласнення особистістю змісту компетенцій, тобто це, насамперед, якісний показник. Компетентність може характеризувати оволодіння особистістю не однієї, а декількома компетенціями, зокрема професійна компетентність може визначатися як оволодіння фахівцем всіма професійними компетенціями.

Підсумовуючи все вищезазначене, під компетенцією ми розуміємо сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності. За «Новим тлумачним словником української мови» поняття «компетентність» трактується як добра обізнаність із чим-небудь. Подальший аналіз першоджерел [1–5] дозволив виявити відсутність у педагогіці загальноприйнятої дефініції цього терміна.

Отже, більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому йдеться саме не про окремі знання чи вміння і навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, яка дозволяє людині здійснювати діяльність загалом. Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – інтегрована якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, у цьому разі йдеться не про окремі знання чи вміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність загалом [2, с. 149].

Питання професійної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній науці розглядалися такими фахівцями, як В. Безрукова, В. Веснін, В. Горчакова, Г. Єльнікова, І. Зимня, Н. Крилова, А. Леонтьєв, М. Розенова, Д. Чернільовський та ін.

В енциклопедії професійної освіти визначено, що професійна компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, що відображає рівень знань, умінь і

досвід, які достатні для досягнення мети даного роду діяльності, а також його моральна позиція.

Аналіз першоджерел показав, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мету професійної підготовки; а також як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм. Професійна компетентність педагога може розглядатися як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню учнями.

О. Тімець підкреслює, що професійна компетентність учителя – це сукупність його особистісних якостей, загальної культури та кваліфікаційних знань, умінь, методичної майстерності, гармонійна інтеграція яких у педагогічній діяльності дає оптимальний результат.

В. Адольф зазначає, що професійна компетентність учителя – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності та критичність мислення [1, с. 73].

Подальшу дослідницьку роботу було спрямовано на визначенні структури професійної компетентності майбутнього вчителя. Проведений аналіз наукових праць [1–6] дозволив виявити, що це питання є предметом активного обговорення науковців. Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну, до якої належать: інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та музичні здатності); міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань), і яка поширюється на всі предмети; міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета виділяють надпредметні, загальнопредметні, спеціально предметні компетентності).

Професійна компетентність учителя музичного мистецтва та художньої культури має свою специфіку, визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності в школі і є якістю реалізації на практиці результату формування в суб'єктів навчання фахових художньо-естетичних компетенцій, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування. Визначення фахових компетенцій і їх структури ґрунтується на виділенні основних видів діяльності на уроках

предметів художньо-естетичного циклу. Аналіз педагогічної літератури показав, що ряд авторів виділяє такі основні види художньо-естетичної діяльності: художньо-теоретичну, художньо-історичну; діяльність композитора, виконавця, слухача; музичне сприймання, хоровий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних художніх понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічну й пластичну імпровізацію тощо.

Аналіз видів фахової діяльності, а також розгляд галузевих стандартів щодо підготовки вчителя художньої культури й учителя музики, етики й естетики дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди діяльності: сприймання художньо-естетичних елементів; виконання музики; створення власних художньо-естетичних проєктів; оцінювання художньо-естетичних явищ. Вони мають стати основою для розробки моделі фахових компетенцій майбутніх учителів художньої культури й учителів музики, етики й естетики.

Аналіз наукових праць, нормативних документів у сфері професійної підготовки фахівців у сфері музичного мистецтва показав, що в науковій літературі чітко не обґрунтована структура професійно важливих особистісних якостей майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики. Водночас випускники педагогічних ВПНЗ за спеціальністю «Музичне мистецтво» з освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» обіймають посади вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, художньої культури в загальноосвітніх навчальних закладах I – III ступенів.

Згідно з освітньо-кваліфікаційною характеристикою фахівця зі спеціальності «Музичне мистецтво» вчитель музичного мистецтва, етики й естетики готується як фахівець для роботи з дітьми молодшого, середнього та старшого шкільного віку, що вимагає глибоких знань гуманітарних і спеціальних дисциплін. Фахівець повинен знати основи загальнотеоретичних дисциплін для вирішення педагогічних, науково-методичних та організаційно-керівних завдань, засоби й прийоми навчання та виховання дітей, їх дидактичні можливості. У зв'язку з цим за основу нами були узяті професійно важливі якості особистості вчителя, адаптовані до особливостей професійної діяльності вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики. З цією метою був проведений порівняльний аналіз педагогічної діяльності вчителя і вчителя художньої культури, результати якого дозволили виявити особливості професійної діяльності вчителя художньої культури, такі як проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвітню діяльність як музикант-виконавець.

Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, ми виділили та структурували провідні якості особистості вчителя художньої культури, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійні якості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики такі: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність мислення, розвинута уява, культура мовлення; адекватність іміджу, позитивна спрямованість на педагогічну діяльність, упевненість у собі, самовладання, сміливість, терплячість, вимогливість, саморегуляція, самоконтроль, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, цілеспрямованість, скромність, самостійність, самокритичність, адекватна самооцінка, почуття власної гідності та честі.

Вищевикладені наукові позиції розкривають різні аспекти поняття «професійна компетентність вчителя» і можуть бути враховані для розгляду поняття «професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики». Для визначення цього поняття необхідно, на нашу думку, врахувати, що майбутній учитель художньої культури та вчитель музичного мистецтва, етики й естетики повинен мати глибокі та ґрунтовні знання з історії та теорії музики; методики музичного виховання, педагогіки, психології й естетики; основ вокалу, диригування, методики роботи з хором, основ хореографії. Обов'язковими є сформовані вміння щодо використання спеціальних музичних знань, володіння музичним інструментом, співочим голосом, хором, інструментальним і вокальним дитячим колективом, методикою музично-естетичної роботи з дітьми, зокрема в процесі позакласних заходів у школі. Вчителеві повинні бути притаманні такі особистісні якості, як музичний смак, висока загальна культура, здатність до самоосвіти, любов до дітей, гуманізм, толерантність, мораль.

Таким чином, аналіз наукової літератури [1–6] дає нам підстави для уточнення сутності професійної компетентності учителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики, яка, на відміну від інших, передбачає сформованість художньо-естетичної компетентності.

До професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики входять такі складники, як музичний смак, музичні здібності, володіння методикою музично-естетичної роботи з дітьми, володіння навичками гри на музичних

інструментах, наявністю співочого голосу, уміння керувати хором і вокальним дитячим колективом. Але, на наш погляд, автор не враховує такі складники, як естетичні здібності (тактовність, почуття художнього смаку, відчуття кольору).

Т. Ткаченко визначає, що професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики й естетики – інтегративне утворення, яке складається зі структурних компонентів (ключових компетентностей) і є комплексом музично-педагогічних знань, умінь, навичок, музичних здібностей і якостей особистості, який проявляється через готовність до творчої музично-педагогічної діяльності.

Висновки. Отже, аналізуючи підходи різних учених до дослідження і зважаючи на специфіку музичної діяльності як науки, і як навчального предмету, в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та майбутнього вчителя музичного мистецтва, етики й естетики можливо визначити такі компоненти, кожному з яких відповідають певні компетентності: навчально-пізнавальний (загальнопрофесійні, загальнопедагогічні та загальнопсихологічні компетентності, мотиваційна та комунікативна компетентності); фаховий (музично-практичні компетентності, загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний (художньо-естетична компетентність, педагогічна майстерність, особистісні якості, необхідні для викладання предметів художньо-естетичного циклу).

Таким чином, провідними якостями майбутнього вчителя музичного мистецтва та художньої культури у структурі його професійної компетентності є: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, профе-

сійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність мислення, розвинута уява, культура мовлення; адекватність іміджу, позитивна спрямованість на педагогічну діяльність, упевненість у собі, самовладання, сміливість, терплячість, вимогливість, саморегуляція, самоконтроль, наполегливість, дисциплінованість, відповідальність, цілеспрямованість, скромність, самостійність, самокритичність, адекватна самооцінка, почуття власної гідності та честі. Проведене дослідження не вичерпує цю проблему. Подальшого розвитку потребує виявлення ефективних методів формування професійної компетентності вчителя музичного мистецтва та художньої культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адольф В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя. *Педагогика*. 1998. № 1. С. 72–75.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
4. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 55–63.
5. Тализін М. Проблеми якості освіти. Київ : Наукова думка, 2006. 112 с.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
7. Яхнін Я.К. Сучасні підходи до якості освіти. Київ : Наукова думка, 2010. 143 с.